

Mirosław Babiarczy, Paweł Garbuzik

Idea kształcenia ustawicznego w kraju o gospodarce opartej na wiedzy

Edukacja - Technika - Informatyka 5/1, 168-179

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mirosław BABIARZ

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Polska

Paweł GARBUIK

Urząd Marszałkowski w Kielcach, Polska

Idea kształcenia ustawicznego w kraju o gospodarce opartej na wiedzy

W skali globalnej, regionalnej i lokalnej następują obecnie przemiany, które kształtują nowy typ społeczeństwa opartego na wiedzy i informacji, a możliwości rozwojowe gospodarek zależą bardziej niż kiedykolwiek od jakości kapitału ludzkiego, jego kreatywności, innowacyjnych zdolności i adaptacji do nowości. Najbardziej efektywne wsparcie rozwoju gospodarczego ma miejsce tam właśnie, gdzie system edukacyjny pomaga tworzyć i podtrzymywać kapitał społeczny pozostający w istotnym związku z rozwojem gospodarczym. W kontekście wyzwań współczesności podstawę realizacji gospodarki opartej na wiedzy stanowi kształcenie ustawiczne. Jako wymóg cywilizacyjny staje się ono jedną z najczęściej podejmowanych w społecznych debatach kwestii edukacyjnych, tak na poziomie europejskim, jak i narodowym czy też regionalnym.

Pojęcie „gospodarka oparta na wiedzy” (*knowledge-based economy*) pojawiło się w połowie lat 90. XX w. w wypowiedziach polityków, jednak pierwszym naukowym ujęciem tego zagadnienia był raport, opracowany przez Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju w 1996 r. (OECD – *Organisation for Economic Co-Operation and Development*), w którym zdefiniowano gospodarkę opartą na wiedzy jako: gospodarkę opartą na produkcji, dystrybucji oraz użyciu wiedzy i informacji. J. Fazlagić [2009: 29] w artykule na łamach miesięcznika „Edukacja i Dialog”, podkreśla, iż wiedza jest w dzisiejszym świecie czynnikiem określającym tempo i poziom rozwoju gospodarczego, gdyż w gospodarce opartej na wiedzy wzrost gospodarczy nie zależy od kilku kluczowych branż gospodarki, lecz także od branż, które intensywnie wykorzystują wiedzę w procesach produkcji i świadczenia usług. Wraz z rozwojem gospodarki opartej na wiedzy równolegle następuje rozwój nowego rodzaju społeczeństwa opartego na wiedzy. W przyszłości istnienie silnych gospodarczo państw i społeczeństw nie będzie już zależało od siły militarnej, lecz od siły ekonomicznej, która będzie miało swoje źródło w zasobach wiedzy, jakie są gromadzone i wykorzystywane. Dlatego też według M. Staszewicza [2009: 58], zadanie edukacji powinno przede wszystkim polegać na adaptacji człowieka do przyszłości poprzez kształtowanie zdolności do przyjmowania nowych, wynikających z „wewnętrznych” przemian i oczekiwań, co wynika także z tego, że należy w coraz

krótszych okresach zmieniać koncepcję rzeczywistości. Gospodarkę opartą na wiedzy wyróżniają następujące cechy:

- inwestycje w badania i rozwój;
- wzrost znaczenia eksportu i powiązań międzynarodowych;
- w gospodarce opartej na wiedzy rośnie zatrudnienie w branżach intensywnie wykorzystujących wiedzę;
- wyłaniają się nowe przedsiębiorstwa oparte na wiedzy;
- wysoki udział sektora usług w zatrudnieniu oraz PKB;
- istotną rolę odgrywają sieci powiązań formalnych i nieformalnych.

Systemy oświaty postrzegane jako źródło dobrobytu stały się obiektem zainteresowania większości rządów państw europejskich. „Edukacja była postrzegana jako sposób na wyrównanie różnic w dochodach, niwelowanie nierówności rasowych i kulturowych, a w ostatnich latach także jako klucz do poprawy konkurencyjności gospodarki. Dzisiaj poglądy na temat edukacji uległy pewnej zmianie. Edukacja jest kluczem do bogacenia się narodów, lecz sama w sobie nie wystarczy do podźwignięcia się z biedy” [Fazlagić 2009: 30]. Ponadto wielu ekonomistów powołując się chociażby na dane Banku Światowego, które wskazują, iż Stany Zjednoczone, Japonia i Niemcy mają średnio 3805 naukowców i inżynierów na 1 milion populacji, 31 razy więcej niż w Malezji, Tajlandii i Brazylii, gdzie wskaźnik wynosi 121, twierdzą, że gospodarka oparta na wiedzy pogłębi, a nie zniweluje różnice pomiędzy krajami bogatymi i biednymi. Do nadrobienia tego dystansu potrzebne są inwestycje w systemy zarządzania, a każda inwestycja w system społeczny sprowadza się w gruncie rzeczy do inwestycji w kształcenie ludzi. Obecnie inwestycje w wiedzę nie są jedynie inwestycjami stricte ekonomicznymi, inwestowanie w wiedzę bowiem to także inwestowanie w jakość życia i rozwój nowego typu społeczeństwa – społeczeństwa opartego na wiedzy. Korzyści społeczno-gospodarcze, jakie niesie rozwój gospodarki opartej na wiedzy, nie ograniczają się wyłącznie do sektorów zaawansowanych technologii (np. produkcja oprogramowania, biotechnologia, przemysł lotniczy, kosmiczny, farmaceutyczny), ale także do usług opartych na wiedzy (edukacja, usługi finansowe, sektor zdrowia, doradztwo), jednakże społeczeństwo oparte na wiedzy nadal potrzebuje – choć w znacznie mniejszych ilościach – pracowników o niższych kwalifikacjach.

Inwestowanie w wiedzę w skali całej gospodarki dotyczy stosunkowo łątwych do uchwycenia inwestycji w:

- oprogramowanie komputerowe;
- badania i rozwój (B+R);
- edukację (w tym w oświatę);
- kształcenie ustawiczne;
- technologie informatyczne;
- inwestycje w sektorze wysokich technologii, w tym inwestycje zagraniczne.

Inwestowanie w wiedzę odbywa się na poziomie indywidualnym (mikro), ale także strukturalnym (mezo i makro). Płaszczyzna mikro opiera się na osobi-

stych, często świadomych i nieświadomych decyzjach i zachowaniach poszczególnych osób, których efektem jest powiększenie zasobów wiedzy. Do działań tych można zakwalifikować rozwój i wychowanie w szkole, rodzinie i środowisku rówieśniczym, formalną edukację czy uczenie się w miejscu pracy. Inwestowanie na poziomie mezo i makro odbywa się z inicjatywy państwa i pracodawcy, którzy inwestują w badania i rozwój, szkolenia pracowników itp. (poziom mezo) bądź władz centralnych (poziom makro). Inwestycje rządowe w wiedzę dotyczą nakładów na badania i rozwój (B+R), szkolnictwo wyższe, oświatę, a także związanych z tworzeniem warunków instytucjonalnych sprzyjających tworzeniu wiedzy i edukacji. Inwestowanie w kapitał ludzki jest społecznie i ekonomicznie opłacalne, gdyż:

- pracownik wykształcony jest bardziej wydajny, potrafi szybciej adaptować się do zmian;
- lepsze kwalifikacje pozwalają pracownikom na szybsze uczenie się i lepsze wykorzystanie nowej wiedzy;
- wykształceni pracownicy są bardziej chłonni na innowacje; w społeczeństwach wykształconych wprowadzanie zmian zachodzi szybciej;
- wykształceni obywatele są bardziej elastyczni na rynku pracy. W okresach załamania gospodarczego wykształceni pracownicy rzadziej cierpią z powodu bezrobocia;
- wykształcone społeczeństwo będzie miało wyższy odsetek badaczy i naukowców w stosunku do społeczeństw mniej wykształconych, co daje podstawę do rozwoju nauki i badań.

Ponadto lepiej wykształceni obywatele są w stanie wybierać skuteczniejszych liderów, np. w wyborach demokratycznych, a to z kolei prowadzi do dalszych pozytywnych efektów dla społeczeństwa i gospodarki. Poziom wykształcenia warunkuje również mniejszą podatność na manipulację w reklamie, polityce i religii, co poprawia jakość życia i funkcjonowanie instytucji demokratycznych. Ponadto szczególnie istotny wpływ na poziom funkcjonowania społeczeństwa ma wykształcenie rodziców. Mają na to wpływ czynniki społeczne i biologiczne. Dzieci z rodzin wykształconych mają lepsze szanse na sukces życiowy, gdyż wykształcenie rodziców ma decydujący wpływ na aspiracje intelektualne dzieci, a poziom wykształcenia matek ma wpływ na stosowaną przez nich dietę i styl życia w okresie prenatalnym – czyli w czasie, gdy kształtują się biologiczne predyspozycje przyszłego dziecka. J. Fazlagić [2009: 35] zauważa także, iż w gospodarce opartej na wiedzy priorytetową rolę odgrywa sektor przemysłów wysokiej technologii (high-tech) oraz usług intensywnie wykorzystujących wiedzę. A zatem to jakość oświaty będzie decydować o jakości pracowników, którzy w tych sektorach gospodarki będą pracować, a ponadto oświata kształtuje nie tylko kompetencje indywidualne, ale także zbiorowe, co z kolei wpływa na produktywność pracowników.

Oświata we współczesnym zglobalizowanym świecie staje się jednym z filarów gospodarki opartej na wiedzy. „Oświata w nowoczesnej polityce pań-

stwa nie powinna być traktowana jako specyficzna forma pomocy społecznej, lecz jako sektor paragonowy, tzn. sektor, który służy budowie zasobów potrzebnych do rozwoju i zabezpieczenia państwa z zastrzeżeniem, że efekty dobrego zarządzania oświatą zwykle przekraczają horyzont jednego cyklu politycznego” [tamże]. Oświata we współczesnym świecie przestała być samodzielnie funkcjonującą dziedziną znajdującą się na uboczach wielkich zdarzeń ekonomicznych i politycznych. Ponadto siła systemu oświaty opiera się coraz częściej na aktywnych zachowaniach, w tym m.in. samokształceniu osób zaangażowanych w proces edukacji. Funkcjonowanie w nowoczesnym społeczeństwie wymaga od jednostki, w tym także od nauczycieli m.in. konieczności planowania kariery i rozwoju zawodowego, umiejętności podejmowania decyzji, wiedzy o rynku pracy i rynku edukacyjnym, planowania poszczególnych etapów swojego życia, a także konieczności podejmowania aktywności intelektualnej zmierzającej do ustawicznego samokształcenia. W. Okoń osobowość pożądanego nauczyciela określa następująco: „nauczyciel chcąc dawać innym – musi sam wiele posiadać, chcąc kształtować innych – musi sam być gruntownie wykształcony, chcąc czynić innych lepszymi – musi sam być dobry” [Okoń 1970: 74]. Obecnie liczy się także sprawność systemu wspierania nauczycieli pod każdym względem: ekonomicznym, merytorycznym, organizacyjnym i prawnym. Wiąże się to m.in. z opracowaniem lepszych systemów pomiaru jakości pracy szkoły i pracy indywidualnej nauczyciela. Korzyści wynikające ze wspierania edukacji na poziomie wyższym już dawno zostały zauważone i są wykorzystywane przez sektor ekonomiczny, który powinien również zwrócić swoje zainteresowanie na potencjalne korzyści wynikające ze wspierania edukacji na poziomie podstawowym i średnim. „Edukacja na poziomie podstawowym i średnim stanowi »rusztowanie«, na którym rozpościera się konstrukcja współczesnej gospodarki narodowej, a w młodych ludziach kształtują się zdolności do uczenia się, interpretowania informacji i adaptacji wiedzy do lokalnych uwarunkowań. Inwestowanie w oświatę powinno być utożsamiane z doskonaleniem jakości procesu nauczania, a nie »doinwestowywaniem« instytucji i wspieraniem biurokratycznych struktur. Stopa zwrotu z inwestycji w oświacie może się różnić w zależności od tego, na co konkretnie zostaną skierowane fundusze” [Fazlagić 2009: 35]. Szkoły powinny być traktowane jako aktywni partnerzy w kształtowaniu kluczowych kompetencji, takich jak np. czytanie ze zrozumieniem, umiejętności samoorganizacji i współpracy, znajomość języków obcych, które są niezbędne dla pracownika XXI w. i zarazem do budowy gospodarki opartej na wiedzy.

Edukacja dostarcza nie tylko wiedzy potrzebnej do wykonywania pracy zawodowej, ale ma także wpływ na kształtowanie osobowości i charakteru młodego człowieka. Rynek pracy ceni pracowników posiadających umiejętność współpracy i wykształconych także dlatego, że wykształcenie świadczy o zdolności i motywacji do uczenia się. Innymi słowy, postawa wobec rozwoju intelektualnego, jakiej wyrazem jest chęć ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji –

kształcenia ustawicznego, ma kluczowe znaczenie dla pracodawców we współczesnym świecie.

J. Półturzycki i inni autorzy definiują kształcenie ustawiczne jako „kompleks procesów oświatowych: formalnych, nieformalnych i incydentalnych, które niezależnie od treści, poziomu i metod umożliwiają uzupełnianie wykształcenia w formach szkolnych i pozaszkolnych, dzięki czemu osoby dorosłe rozwijają swoje kwalifikacje zawodowe lub zdobywają nowy zawód, zmieniają swoje postawy” [Kruszewski, Półturzycki, Wesołowska 2003: 7–8]. Ponadto, jak zauważa K. Symela [1997], kształcenie ustawiczne to także proces bezustannego doskonalenia poziomu wykształcenia i kwalifikacji oraz ciągłej adaptacji intelektualnej i psychicznej do szybko zachodzących zmian, które są cechą charakterystyczną współczesnej cywilizacji. Termin ten został zdefiniowany także przez UNESCO w Rekomendacji z dnia 26 listopada 1976 r., według którego „oświata dorosłych oznacza cały kompleks organizowanych procesów oświatowych, formalnych lub innych, niezależnie od treści, poziomu i metod, kontynuujących lub uzupełniających kształcenie w szkołach, uczelniach i uniwersytetach, a także naukę praktyczną, dzięki czemu osoby, uznawane jako dorosłe przez społeczeństwo, do którego należą, rozwijają swoje zdolności, wzbogacają wiedzę, udoskonalają swoje techniczne i zawodowe kwalifikacje lub zdobywają nowy zawód, zmieniają swoje postawy i zachowania w zakresie wszechstronnego kształtowania osobowości oraz aktywnego uczestnictwa w zrównoważonym i niezależnym społecznym, ekonomicznym i kulturalnym rozwoju” [*Recommendation...*].

Rekomendacja ta stała się obowiązującym dokumentem międzynarodowym, określającym cele i kierunki rozwoju współczesnej oświaty dorosłych. Cele i zakres oświaty dorosłych, przyjęte przez Konferencję Generalną UNESCO, akcentują potrzebę działań oświatowych w różnych środowiskach społecznych, zwracając też uwagę na rosnące możliwości oświatowego spożytkowania czasu wolnego i środków masowego przekazu.

Kształcenie nie może ograniczać się do okresu nauki szkolnej, ale powinno być realizowane w ciągu całego życia ludzkiego, zapewniając możliwość pełnego rozwoju osobowości.

Edukacja i rozwój każdego człowieka powinny przebiegać wielopłaszczyznowo, dlatego też koncepcja kształcenia ustawicznego obejmuje zarówno kształcenie w formie szkolnej (studia magisterskie, doktoranckie, podyplomowe itd.), jak i pozaszkolnej (w ramach kursów, szkoleń, seminariów i konferencji), a także incydentalnej (nieformalnej) – w procesie zdobywania informacji na podstawie codziennych doświadczeń poprzez kontakt z ludźmi, pracą zawodową, przeglądanie materiałów drukowanych, czasopism specjalistycznych, Internetu, audycji naukowych, kursów multimedialnych itp. J. Półturzycki [1981: 8] zwraca uwagę na fakt, iż położenie nacisku na integrację tych form kształcenia sprawia, że proces kształcenia ustawicznego ma całościowy charakter. Komple-

mentarne traktowanie kształcenia formalnego, nieformalnego i incydentalnego umożliwia przenikanie się struktur organizacyjnych systemu edukacji i ułatwia zdobywanie i uznawanie kwalifikacji.

„Kluczową rolę edukacji permanentnej we współczesnym świecie oddają w pełni, podkreślane w raporcie Międzynarodowej Komisji UNESCO do spraw Edukacji dla XXI wieku, aspekty kształcenia zawierające się w hasłach:

- uczyć się, aby wiedzieć,
- uczyć się, aby działać,
- uczyć się, aby żyć wspólnie z innymi,
- uczyć się, aby być”².

Edukacja w ciągu całego życia prowadzi do społeczeństwa, w którym otwierają się różne możliwości kształcenia zarówno w szkole, jak i w życiu gospodarczym, społecznym oraz kulturalnym, w związku z czym istnieje konieczność rozwijania alternatyw edukacyjnych zorientowanych na kształcenie nie tylko dla potrzeb ekonomii. Kształcenie ustawiczne jest koncepcją leżącą u podstaw bezustannego rozwoju naukowego, społecznego i ekonomicznego, a jego celami są m.in. rozwój autonomii i poczucia odpowiedzialności poszczególnych ludzi i społeczeństw, kształtowanie i wzmacnianie umiejętności aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym. Osiągnięcie celów możliwe jest dzięki promowaniu kształcenia ustawicznego jako integralnej koncepcji uczenia się przez całe życie nie tylko w zinstytucjonalizowanym systemie kształcenia, lecz także w zakładach pracy, organizacjach pozarządowych i innych typach organizacji.

Kształcenie ustawiczne ma związek przede wszystkim z globalnym dostępem do informacji i wiedzy bez względu na czas i miejsce. Zjawisko to ma także swoje negatywne skutki. We współczesnym świecie osoby bez odpowiednich umiejętności, bez określonego kapitału ekonomicznego i kulturowego, bez dostępu do informacji stają się dotknięte w coraz wyższym stopniu marginalizacją spowodowaną bezrobociem, nieumiejętnością zaspokojenia swoich potrzeb oraz zadbania o własne interesy. Proces kształcenia potwierdza to, iż intencjonalne uczenie staje się czynnikiem różnicującym w coraz wyższym stopniu zdolności jednostek do dostosowania się do bezustannie zmieniającej się rzeczywistości, zarówno środowiska pracy, jak i innych sfer życia społecznego.

Globalizacja wprowadza głębokie zmiany w życiu codziennym i w obszarze pracy zawodowej, co wiąże się ze wzrastającą indywidualną odpowiedzialnością za jakość wykształcenia, posiadanej wiedzy i kompetencji. Można również powiedzieć, iż edukacyjne drogi dorosłych wiodące przez społeczne i zawodowe struktury w społeczeństwie uczącym się są w coraz wyższym stopniu podporządkowane wymaganiom rynkowym. „Wyższe i stale uzupełniane kwalifikacje zasobów pracy to wyższa innowacyjność, wyższa produktywność pracy, a także

² <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/2/id/12>, z dnia 25.03.2013 r., strona internetowa czasopisma naukowego wydawanego przez Szkołę Główną Handlową w Warszawie.

większa liczba miejsc pracy. To z kolei przekłada się na wyższą konkurencyjność gospodarki oraz większe możliwości elastycznego przystosowywania się do zmieniających się realiów. Wszystko to razem oznacza przyspieszenie tempa wzrostu gospodarczego i poprawę warunków życia obywateli” [*Kształcenie ustawiczne...*].

Oczekiwania wobec form uczenia się związanych z doświadczeniem i eksperymentowaniem w procesie produkcji szczególnie mocno podkreślają rolę kształcenia ustawicznego, które uzupełnia i wzmacnia uczenie się w szkole i w pracy. Jest to istotna cecha kształcenia permanentnego wpisująca się w ogólny trend polegający na bezustannym rozmywaniu się granic między życiem zawodowym a okresem nauki, formalną i nieformalną edukacją. Do innych, ważnych cech kształcenia ustawicznego zalicza się także i to m.in.:

- że procesy uczenia się występują w różnorodnych formach, czasie i miejscu;
- pracownicy traktują miejsce pracy jako instytucję edukacyjną oraz posiadają umiejętność samodoskonalenia się w różnych okolicznościach;
- rozwój technologii informacyjnych (rynek multimedialny i oprogramowania komputerowego) wpływa w znaczący sposób na proces kształcenia;
- technologie informatyczne i cyfrowe stymulują kontakty między uniwersytetami i przedsiębiorstwami sektora ICT (Information and Communication Technology) w zakresie kształcenia na odległość na rynkach globalnych;
- instytucje kształcenia ustawicznego muszą odpowiadać na potrzeby rynku, gdzie partnerstwo między uczelniami wyższymi a sektorem biznesem i przemysłem ma decydujące znaczenie dla sukcesu ekonomii wiedzy.

„Stałe uzupełnianie kwalifikacji jest konieczne także ze względu na rozwój nowoczesnych technologii. Przyczynia się on bowiem nie tylko do wzrostu popytu na wysoko wykwalifikowaną siłę roboczą, a jednocześnie do spadku popytu na pracę osób o niskich kwalifikacjach, ale sprawia także, że nasze kwalifikacje ulegają szybko dezaktualizacji. Dezaktualizacja kwalifikacji zasobów pracy może natomiast oznaczać spadek popytu na ich pracę, wzrost bezrobocia oraz istotną przeszkodę rozwoju gospodarczego” [tamże]. Jest to szczególnie istotny problem w sytuacji przemian demograficznych, co powoduje, że rynek pracy w przyszłości będzie w znacznie mniejszym stopniu niż obecnie zasilany jednostkami młodymi, otwartymi na nowoczesne technologie i posiadającymi bardziej „aktualną” wiedzę, a częściej wyzwaniom współczesnej cywilizacji będą musiały stawiać czoła osoby starsze. Wysokie i stale aktualizowane kwalifikacje to także lepsza pozycja jednostki na rynku pracy, wyższe dochody z pracy i wyższy standard życia, to także większy udział w życiu społecznym i politycznym kraju.

Obok tych globalnych kierunków określających charakter i jakość kształcenia ustawicznego w zakresie tworzenia społeczeństwa uczącego się i gospodarki opartej na wiedzy istotne znaczenie ma polityka oświatowa formułowana na szczeblu europejskim, regionalnym, a także narodowym. Zasady tej polityki podjętej przez niektóre państwa europejskie zostały omówione w wydanych

w latach dziewięćdziesiątych raportach oświatowych, takich jak m.in.: *Biała Księga* (1995), raport J. Delorsa (1988) czy raport *Tworzenie Europy przez edukację* (1997). Istotne zadania wobec edukacji dotyczą w tym względzie przygotowania do wykonywania zawodów najpotrzebniejszych na rynku pracy, zmian relacji między kształceniem ogólnym i zawodowym, kształcenia kompetencji wielostronnych, umożliwiających intensyfikację partnerstwa edukacyjnego między instytucjami oświatowymi a przedsiębiorstwami. Całościowe myślenie o systemie kształcenia formalnego i jego kontynuacji w postaci kształcenia ustawicznego jest obecne w refleksjach i debatach podejmowanych przez Unię Europejską i OECD. Dlatego też jednym z celów Strategii Lizbońskiej jest budowanie gospodarki opartej na wiedzy. Gospodarka oparta na wiedzy, poprzez którą rozumie się wzrost nakładów na badania i rozwój oraz rozwój nowoczesnych technologii informacyjnych, ma zapewnić UE wyższą innowacyjność oraz konkurencyjność. Aby jednak realizacja tego celu była możliwa, konieczne jest stałe podnoszenie i rozwój kwalifikacji obywateli UE, wpisujące się w ideę kształcenia ustawicznego (ang. *Lifelong learning*).

Wyzwania zewnętrzne, determinujące strategie edukacyjne określone w różnych dokumentach Rady Europy, to obok globalizacji i internalizacji także przeobrażenia rynku pracy. Gwarancja zatrudnienia na całe życie przestaje być możliwa, co powoduje konieczność kształcenia ustawicznego i nowej organizacji kształcenia. „Do zadań priorytetowych w zakresie polityki edukacyjnej określonej na poziomie Unii Europejskiej należą w związku z tymi wyzwaniami:

- dostępność do edukacji w ciągu całego życia;
- dążenie do otwartego i elastycznego podejścia do edukacji, stwarzające przeciwdziałania marginalizacji;
- diagnozowanie potrzeb edukacyjnych rynku pracy;
- wzrost wydatków na edukację;
- promocja idei kształcenia ustawicznego, uświadomienie obywatelom konieczności stałego uzupełniania swoich kwalifikacji oraz związanych z tym korzyści;
- eliminacja barier związanych z podjęciem i kontynuacją nauki;
- zaangażowanie partnerów społecznych w rozwój edukacji ustawicznej;
- podniesienie jakości edukacji, wyposażenie uczniów w umiejętności kluczowe oraz zapewnienie równego dostępu do edukacji;
- zmniejszenie odsetka osób, które przedwcześnie kończą naukę szkolną;
- rozwój pośrednictwa i doradztwa zawodowego;
- prognozowanie popytu na pracę”³.

Wśród elementów istotnych dla stanowienia strategii rozwoju kształcenia ustawicznego – w perspektywie jego znaczenia dla tworzenia społeczeństwa

³ <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/2/id/12>, z dn. 25.03.2013 r., strona internetowa czasopisma naukowego wydawanego przez Szkołę Główną Handlową w Warszawie.

uczącego się – na poziomie narodowym ważną rolę odgrywają analizy procesów przekształceń strukturalnych, rozwoju gospodarczego, kosztów i stosunków pracy, a także prognozy zatrudnienia i bezrobocia. Wyzwania dla kształcenia ustawicznego stanowią obok integracji ze strukturami Unii także poprawę jakości i wzrost mobilności zasobów pracy, wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców różnych regionów oraz zwiększenie dopasowania zawodowo-terytorialnego. Strategie działań dotyczące kształcenia ustawicznego wskazują na mechanizmy niezbędne dla realizacji tego typu celów, wśród których ważne jest różnicowanie ofert edukacyjnych ze względu na zmieniające się potrzeby społeczno-gospodarcze, indywidualizacja drogi edukacyjnej, doksztalcanie i doskonalenie zawodowe przy utrzymaniu drożności, a także akredytacja programów i placówek kształcenia ustawicznego. Ważne elementy edukacji permanentnej to rozwój działań prewencyjnych wobec osób bezrobotnych i zagrożonych bezrobociem, a także informacja o systemie edukacyjnym i prognoza popytu na siłę roboczą oraz planowanie działań zorientowanych na rozwój przedsiębiorczości. Również polityka regionalna w zakresie roli kształcenia ustawicznego w procesie tworzenia społeczeństwa uczącego się i gospodarki opartej na wiedzy służy określonym celom, takim jak:

- podnoszeniu kwalifikacji osób zatrudnionych, co sprzyjać będzie zwiększeniu konkurencyjności regionu m.in. przez działania zorientowane na transfer wysokich technologii do przedsiębiorstw w regionie;
- uzupełnianiu działań podejmowanych poprzez służby zatrudnienia w zakresie przeciwdziałania bezrobociu;
- wsparciu dla inicjatyw pozarządowych, samorządowych w zakresie pośrednictwa, doradztwa i szkoleń osób bezrobotnych.

Udział Polaków w edukacji ustawicznej nie jest zadowalający. Choć w porównaniu z innymi krajami europejskimi cechujemy się stosunkowo wysokim poziomem wykształcenia, jednak po opuszczeniu ławy szkolnej stosunkowo rzadko staramy się uzupełniać naszą wiedzę. „Polacy w wieku 25–64 lat przeciętnie dwukrotnie rzadziej uczestniczą w jakiegokolwiek formie edukacji niż obywatele UE-27. Pięciokrotnie częściej od nas doksztalcają się mieszkańcy Wielkiej Brytanii, czterokrotnie częściej mieszkańcy krajów skandynawskich czy Holandii. Rzadziej niż Polacy w edukacji ustawicznej uczestniczą tylko mieszkańcy krajów Europy Południowej. Relatywnie małą rolę w rozwijaniu kwalifikacji pracowników w Polsce odgrywają także zakłady pracy. W 2008 r. szkolenia dla pracowników przeprowadziło jedynie 41,4% przedsiębiorstw, przy czym dwukrotnie częściej były to przedsiębiorstwa duże (zatrudniające co najmniej 250 pracowników) niż małe (poniżej 50 pracowników). Z kolei w takich krajach jak Wielka Brytania, Holandia czy kraje skandynawskie odsetek przedsiębiorstw inwestujących w rozwój pracowników przekracza 80%” [*Kształcenie...*]. Ponadto, do czynników, które utrudniają udział w edukacji ustawicznej, można zaliczyć: brak świadomości konieczności uzupełniania swoich kwalifika-

cji, brak odpowiedniej informacji na temat możliwości doksztalcania oraz pożądaných kierunków szkoleń, a także niski poziom wyposażenia uczniów w umiejętności niezbędne do poruszania się w szybko zmieniającym się świecie, takie jak: umiejętność szybkiego czytania i wyciągania wniosków, umiejętność podejmowania decyzji, wyszukiwania informacji, analizy tekstu i danych.

Powyższe argumenty podkreślają znaczenie i istotę tworzenia gospodarki opartej na wiedzy dla współczesnego społeczeństwa. Proces ten powinien być oparty na określonym etosie życia publicznego, jak podkreślał Jan Paweł II [Sowiński, Zenderowski 2003: 191–192], gdyż wspólnota polityczna istnieje dla dobra wspólnego, w którym znajduje ona pełne uzasadnienie i sens i z którego bierze swoje pierwotne i sobie właściwe prawo. Dobro zaś wspólne obejmuje sumę tych warunków życia społecznego, dzięki któremu jednostki, rodziny i zrzeszenia mogą pełniej i łatwiej osiągnąć swoją własną doskonałość. Porządek zatem społeczny i jego rozwój winien być nastawiony nieustannie na dobro osób, ponieważ od ich porządku winien być uzależniony porządek rzeczy, a nie na odwrót.

Obecnie edukacja jest bardziej niż kiedykolwiek wcześniej niezbędnym czynnikiem w kształtowaniu osobowości człowieka, przygotowania go do wyzwań teraźniejszości i przyszłości, które nie dotyczą już jednak wyłącznie dzieci i młodzieży, ale są postrzegane jako edukacja permanentna jednostki. Zrównoważony rozwój społeczno-ekonomiczny może przyczynić się do rozwiązywania najistotniejszych problemów współczesnego świata, takich jak m.in. bezrobocie, marginalizacja czy zróżnicowanie społeczne. Opracowanie wspólnych założeń i kierunków działań polityki społecznej, oświatowej oraz ekonomicznych i politycznych, realizowanych wielopłaszczyznowo, zapewni niezbędne warunki dla tworzenia kapitału ludzkiego, będącego istotnym czynnikiem rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, społeczeństwa uczącego się i realizacji określonych celów.

Literatura

- Fazlagić J. (2009), *Gospodarka oparta na wiedzy*, „Edukacja i Dialog”, nr 3.
<http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/2/id/12> (z dn. 25.03.2013 r.).
- Kruszewski Z.P., Pólturzycki J., Wesołowska E.A. (red.) (2003), *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, Płock.
- Kształcenie ustawiczne w Polsce* (2003), Polskie Forum Strategii Lizbońskiej, „Niebieskie Księgi”, nr 8.
- Okoń W. (1970), *Zarys dydaktyki ogólnej*, Warszawa.
- Pólturzycki J. (1981), *Tendencje rozwojowe kształcenia ustawicznego*, Warszawa.
- Recommendation on the development of adult education, adopted by the General Conference at its nineteenth Session*, Nairobi, UNESCO, 26 November 1976.
- Sowiński S., Zenderowski R. (2003), *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*, Wrocław.

Staszewicz M. (2009), *Nauczyciel cybergeneracji*, „Edukacja i Dialog”, nr 3.

Symela K. (1997), *Zasady wdrażania i oceny modułowych programów szkolenia dorosłych*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa.

Streszczenie

Obecnie edukacja jest bardziej niż kiedykolwiek wcześniej niezbędnym czynnikiem w kształtowaniu osobowości człowieka, przygotowania go do wyzwań teraźniejszości i przyszłości, które nie dotyczą już jednak wyłącznie dzieci i młodzieży, ale są postrzegane jako edukacja permanentna jednostki. Edukacja dostarcza nie tylko wiedzy potrzebnej do wykonywania pracy zawodowej, ale ma także wpływ na kształtowanie osobowości i charakteru człowieka. Współczesne procesy zachodzące na świecie wprowadzają głębokie zmiany w życiu codziennym i w obszarze pracy zawodowej, co wiąże się ze wzrastającą indywidualną odpowiedzialnością za jakość wykształcenia, posiadanej wiedzy i kompetencji. Z kolei proces kształcenia potwierdza to, iż intencjonalne uczenie staje się czynnikiem różnicującym w coraz wyższym stopniu zdolności jednostek do dostosowania się do bezustannie zmieniającej się rzeczywistości, zarówno środowiska pracy, jak i innych sfer życia społecznego. Ponadto oświata we współczesnym świecie przestała być samodzielnie funkcjonującą dziedziną znajdującą się na uboczach wielkich zdarzeń ekonomicznych i politycznych. W skali globalnej, regionalnej i lokalnej przemiany, które mają miejsce, kształtują nowy typ społeczeństwa opartego na wiedzy i informacji, a możliwości rozwojowe gospodarek zależą bardziej niż kiedykolwiek od jakości kapitału ludzkiego. Istnienie silnych gospodarczo państw i społeczeństw nie zależy od siły militarnej, lecz od siły ekonomicznej, która będzie miało swoje źródło w zasobach wiedzy, jakie są gromadzone i wykorzystywane. Dlatego też systemy oświaty postrzegane jako źródło dobrobytu stały się obiektem zainteresowania większości rządów państw na świecie.

Słowa kluczowe: gospodarka, wiedza, rozwój, kapitał społeczny, idea, kształcenie ustawiczne, kształcenie permanentne, edukacja, ekonomia, społeczeństwo.

Idea lifelong learning in the country a knowledge-based economy

Abstract

Today, education is more than ever indispensable factor in shaping human personality prepare it for the challenges of the present and the future that do not apply, however, only have children and young people, but are seen as permanent education units. Education not only provides the knowledge needed to perform the work, but also has an effect on the personality and human nature. Modern

processes in the world bring profound changes in daily life and work area, which is associated with increased individual responsibility for the quality of education, knowledge and competence. In turn, the learning process confirms that the intentional learning becomes a differentiating factor in getting a higher degree of ability of individuals to adapt to the constantly changing Aug fact, both the work environment and other spheres of social life. In addition, education in the modern world has ceased to be self-functioning area located on uboczach great economic and political events. The global, regional and local changes that are taking place shaping a new type of society based on knowledge and information, and the possibility of development of economies depend more than ever on the quality of human capital. The existence of economically strong countries and societies does not depend on military strength, but the strength of the economy, which will have its source in knowledge resources that are collected and used. Therefore, educational systems seen as a source of wealth is of interest to most governments in the world.

Key words: economy, knowledge, development, social capital, idea, continuing education, permanent education, education, economics, society.